

DOI: <http://dx.doi.org/10.17651/ONOMAST.64.22>

Onomastica LXIV, 2020

PL ISSN 0078-4648

URSZULA BIJAK

<https://orcid.org/0000-0003-0378-6929>

urszula.bijak@ijp.pan.pl

Instytut Języka Polskiego PAN

Kraków, Polska

Voprosy onomastiki, t. 16, nr 1–4, red. E.L. Berezovič. Moskva 2019, 244, 295, 251, 275 s.

W 2019 r. ukazały się kolejne trzy zeszyty rosyjskiego czasopisma onomastycznego oraz czwarty — specjalny; wszystkie o imponującej łącznej objętości ponad 1000 stron. Opublikowano ogółem 42 artykuły naukowe, głównie w języku rosyjskim, kilka w języku angielskim, 5 komunikatów, 2 polemiki, 5 recenzji, 4 biogramy poświęcone zmarłym onomastom (Milanowi Majtánowi, Theodoliusowi Witkowskiemu, Gáborowi Székelyemu oraz Stefanowi Warchołowi), 1 tekst okolicznościowy z okazji jubileuszu Ruf Aleksandrowny Agiejewej, a w dziale „Życie naukowe” omówione zostały nowo wydane monografie onomastyczne i obronione dysertacje naukowe, przedstawiono też sprawozdania z lokalnych konferencji.

Bogata i różnorodna jest tematyka artykułów, komunikatów i materiałów. Najwięcej miejsca poświęcono różnym zagadnieniom dotyczącym nazw geograficznych (ogółem 23 artykuły i komunikaty). Większość tekstów z zakresu toponomastyki dotyczy toponimii historycznej różnych regionów, krajów i języków.

Dwa teksty poświęcone zostały hydronimii. A.D. Kaksin w krótkim komunikacie zrewidował dotychczasowe hipotezy dotyczące hydronimów Syberii południowej („Топонимическая система как ресурс изучения древней истории региона (на примере Хакасии”, z. 1, s. 213–221), a W.L. Wasiljew poddał krytyce dotychczasowe etymologie trzech makrohydronimów — *Wołgi*, *Dźwiny*, *Dniepru* oraz zwrócił uwagę na formowanie się i rozprzestrzenianie tych nazw w kontekście słowiańskiej kolonizacji Europy Wschodniej („Еще раз о названиях рек *Волга*, *Западная Двина* и *Днепр*”, z. 4, s. 9–32).

A.K. Alikbierow i O.A. Mudrak krytycznie przeanalizowali istniejące hipotezy na temat etymologii nazw starożytnego państwa znanego z historiografii jako Albania Kaukaska („Исторические названия *Албания*, *Алуанк* и *Алан* в пространстве кросскультурной коммуникации”, z. 2, s. 213–231). Z etymologią etnonimu *Alan*, *Allon* (genetycznie związane z nazwą krainy) zaprezentowaną w powyższym artykule polemizuje natomiast J.A. Dżicczojty („К этимологии этнонимов *Alan* и *Allon*”, z. 2, s. 232–258). Komunikat badacza z Hiszpanii A. Breeze dotyczy etymologii nazw miasta York w północnej Anglii, którego historia sięga dwu tysięcy lat („Doubts on Irish *Iubhar* ‘Yew Tree’ and *Eburacum* or York”, z. 3, s. 205–211). Niezależny badacz z Niderlandów L. Toorians rozpatrzył obecność substratu celtyckiego w toponimii niderlandzkiej prowincji Holandia Północna („Probable and Possible Celtic Names in North Holland: *Huisduinen*, *Texel*, *Den Helder*, *Helsdeur*”, z. 2, s. 168–177). Artykuł węgierskich onomastek A. Rácz i V. Tóth odnosi się do problemów metodologicznych, wykorzystywania materiałów toponimicznych w badaniu historii etnicznej określonych ziem. Autorki przeanalizowały toponimy obce oraz odetniczne ze źródeł średniowiecznych, a zebrany materiał pokazał, iż komponent etnonimiczny zawarty w nazwach miejscowych niekoniecznie wskazuje na skład etniczny ludności danych miejscowości, raczej na przynależność etniczną właściciela obiektu lub innego ważnego mieszkańca. Należy zatem ostrożnie wykorzystywać dane onimiczne w tego typu badaniach („Settlement Names Derived from Ethnonyms as Historical Evidence: The Case of Medieval Hungary”, z. 1, s. 104–120). Natomiast E. Kovács poddała analizie strukturalnej i motywacyjnej toponimy zawarte w 4 najstarszych węgierskich zabytkach pisanych z XI–XIII w. („Toponymic Findings in Latin-language Medieval Hungarian Charters: Classification, Structural and Motivational Features”, z. 4, s. 123–133). D. Ivšić Majić poświęciła swój tekst średniowiecznym nesonimom z obszaru Chorwacji. Jej badania wykazały, że w dokumentach z IX–XIII w. dominują romańskie nazwy wysp, ślady słowiańskich adaptacji można odnaleźć

w zapisach w bizantyjskich dokumentach z X. w., a najstarsze wiarygodne słowiańskie nazwy pojawiają się dopiero w tekstach chorwackich z XIII w. („The Medieval Attestations of Croatian Pre-Slavic Island Names”, z. 1, s. 121–139). L.W. Woronina, J.N. Mielnikowa i T.N. Skokowa zaprezentowały kolejny artykuł w cyklu poświęconym słowotwórczym modelom niemieckich toponimów w aspekcie diachronicznym. Przedstawiona została typologia zmian, jakim w ciągu wieków podlegały niemieckie nazwy geograficzne („Словообразовательные модели топонимов немецкого языка в динамическом аспекте”, z. 3, s. 78–90). E.W. Zacharowa poddała analizie terminy związane z siecią drożną (mosty, brody, przystanie, przewozy) w leksyce apelatywnej i toponimii Karelii („Переправы как ключевые участки путей (по материалам географической лексики и топонимии Карелии)”, z. 2, s. 145–167). N.M. Szwariw przebadał toponimy z podstawą *Maur-* (z XV–XVII w.), zlokalizowane głównie na historycznym obszarze zajmowanym przez ugrofiński lud Meri („Русские имена собственные с основой *Мур-* — памятники, восходящие к эпохе древней Ростовской земли”, z. 1, s. 71–103). N.W. Kabinina zaprezentowała część materiałów do przygotowanego etymologicznego słownika toponimów substratowych, głównie pochodzenia ugrofińskiego z obszaru Pomorza Archangielskiego — dużego regionu w północnej Rosji przylegającego do Morza Białego („Материалы для этимологического словаря субстратных топонимов Архангельского Поморья”, z. 4, s. 212–214). I.I. Mullonien zajęła się porównaniem etymologii naukowych i ludowych wybranych toponimów karelskich („Мотивация vs. ремотивация как источник этнокультурной информации (на материале топонимии Карелии)”, z. 3, s. 61–77). Badaczki F.G. Chisamitdinowa, R.T. Muratowa, G.N. Jagafarowa i M.R. Waliewa przystąpiły do studium baszkirskich nazw miejscowych wywodzących się od określeń kolorów. Tego typu toponimy stanowią 6% nazewnictwa geograficznego w Baszkirii. Najbardziej produktywnymi leksemami są odpowiedniki przymiotników *biały, czarny, czerwony, żółty, pstrokaty, niebieski* o bogatej symbolice, które są charakterystyczne dla toponimii tureckiej („Цветовые обозначения в башкирской топонимии”, z. 1, s. 140–159). Komunikat J.W. Sundujewej dotyczył najczęściej wykorzystywanych nazw roślin w toponimach z obszaru Mongolii Wewnętrznej — autonomicznego regionu w północnych Chinach („Фитотопонимы баргутов северо-востока Китая”, z. 4, s. 202–211). G.B. Madiewa, W.I. Suprun, G.A. Boribajewa przeanalizowali naukowe, ludowe i pseudonaukowe etymologie nazw 7 kazachskich miast. Warto na marginesie zauważyć, że w onomastyce rosyjskiej dla nazwy miasta stosowany jest termin *astionim* („Научная, народная и кабинетная этимология астионимов (на материале названий городов Республики Казахстан)”, z. 3, s. 140–161).

T.A. Agapkina, E.L. Bieriezowicz i O.D. Surikowa zaprezentowały trzeci w cyklu artykuł dotyczący toponimów w języku zakłęb, opisały w nim nazwy własne kamieni zawarte w białoruskich i rosyjskich tekstach folklorystycznych („Топонимия заговоров Русского Севера. III: Камни”, z. 2, s. 7–68). J.S. Kostylew scharakteryzował toponimię odkrytego w 1913 r. archipelagu Ziemia Północna. Tamtejsze nazwy geograficzne nadawane przez kolejne ekspedycje po rewolucji były elementem sowieckiej propagandy i często podlegały renominacji („Советская топонимия архипелага Северная Земля как зеркало идеологической борьбы”, z. 1, s. 160–172).

Nie zabrakło też problematyki współczesnego nazewnictwa geograficznego. G.W. Sudakow przedstawił trudności i postulaty związane ze standaryzacją współczesnych rosyjskich ojkonimów („Проблемы употребления названий населенных пунктов (на примере ойконимии Вологодской области)”, z. 3, s. 193–204). L.Z. Podbierieczkina poświęciła swój artykuł toponimii „przestrzeni wspinaczkowej”, przeanalizowała onimy używane przez członków grupy wspinaczkowej „Stolba” działającej od 150 lat w Krasnojarsku („Ономастикон столбистов”, z. 3, s. 91–109).

Urbanonomii dotyczy artykuł M.W. Gołomidowej, która eksploruje możliwość zastosowania technik namingu wykorzystywanych w kreacji nazw komercyjnych do tworzenia nowych toponimów miejskich („Использование технологии нейминга при создании официальных городских топонимов: анализ возможностей”, z. 3, s. 162–178). Podobnie tekst J.A. Kaczałkowej i M.E. Rut poświęcony aktualnym przemianom nazw obiektów miejskich związanych z okresem sowieckim, tzw. urbanonomim ideologicznym w Jekaterynburgu. Autorki przeprowadziły badania ankietowe wśród studentów wydziału filologicznego Uniwersytetu Uralskiego, z których wyłania się stosunek młodzieży do renominacji („«Идеологические» урбанонимы и переименование городских объектов”, z. 3, s. 179–192). I.W. Zoc i O.A. Sulejmanowa omówili współczesne problemy

transliteracji rosyjskiej toponimii miejskiej na alfabet łaćniński, dokonali krytycznej analizy zasad standaryzacji, różnych opcji transliteracji i zaproponowali konkretne rozwiązania, które mogą stanowić praktyczny wkład w tworzenie dwujęzycznego środowiska miejskiego w Moskwie i innych miastach Federacji Rosyjskiej („Проблемные «зоны» современной урбанистики в глобальном пространстве: транслитерация урбанонимов”, z. 4, s. 134–150).

Nieco mniej miejsca zajęła problematyka antroponomastyczna (ogółem 15 tekstów) z różnych obszarów językowych. Semickich nazw osobowych dotyczył artykuł H. Dirbasa, który podważa hipotezę, że u źródeł semickich antroponimów pochodzących od nazw zwierząt leży totemizm. Nie znajduje on dowodów, by zooantroponimy semickie były powiązane z określonymi grupami społecznymi i miały odniesienie do zwierząt jako symbolicznych przodków, tak jak jest to w nowszych kulturach prymitywnych („Onomastics and the Reconstruction of the Past: Rethinking Totemism in Semitic Traditions”, z. 1, s. 19–35). B.M. Prósper przebadła, niewłaściwie dotąd interpretowane, nazwy osobowe z inskrypcji znalezionych w starożytnej Emonie (dziś Lublana w Słowenii). Zdaniem Autorki osiągnięcia lingwistyki kontaktowej i celtologii pozwalają na objaśnienie ich jako wschodniogalijskich lub italskich (weneckich) („Language Change at the Crossroads: What Celtic, What Venetic, and What Else in the Personal Names of Emona?”, z. 4, s. 33–73). N.M. Zaika przeanalizowała, na podstawie źródeł dziewiętnastowiecznych, geografii francuskich nazwisk odmiejscowych, typowych dla obszaru płd.-zach. Francji, Pirenejów („Распространение местных фамилий на Юго-Западе Франции”, z. 1, s. 36–52). Krótki komunikat badaczki z Indonezji La Dunify dotyczył współczesnych trendów w nadawaniu imion w społeczności wyspy Buton na południowo-wschodnich peryferiach Sulawesii („Current Trends in Name-Giving Practices of the Buton People: The Impact of Globalisation on the Anthroponymy of Southeast Sulawesi”, z. 2, s. 259–268). X. Sousa z Hiszpanii opisała bezpłatną aplikację internetową (CAG), opracowaną na Uniwersytecie w Santiago de Compostela, służącą wizualizacji rozmieszczenia geograficznego nazwisk galicyjskich na podstawie aktualnego spisu ludności. Autorka opisuje źródła danych, strukturę mapy, jej funkcje i możliwość wyszukiwania („Geonomastics on the Web: Visualizing Surname Distributions in a Regional Space”, z. 3, 212–223).

Duża różnorodność tematyczna i metodologiczna cechuje opracowania antroponomii rosyjskiej. A.F. Litwina i F.B. Uspienski opisać wyборы imiennicze w średniowiecznej Rosji. Przeanalizowali związki imion znaczących postaci tego okresu z określonymi świętymi patronami, w tym rosyjskimi świętymi o danym imieniu („Особенности почитания соименных святых на Руси XVI–XVII вв.”, z. 3, s. 9–29). W. Wardic zbadała mechanizmy zmian w zbiorze rosyjskich imion w latach 1700–1920 („Русское имянаречение Нового времени: социально-культурные и политико-идеологические механизмы антропонимических сдвигов”, z. 2, s. 129–144). A.K. Bajburin przedstawił krótki artykuł z zakresu antropologii kulturowej dotyczący przemian w rosyjskich antroponimicznych formułach identyfikacyjnych. Tradycyjna kolejność członów *imię + forma odojcowska + nazwisko* ulega zmianie, analizowane są modyfikacje tych formuł oraz ich kontekst społeczny („Последовательность элементов именной формулы в русской традиции”, z. 4, s. 74–82). A.P. Lipatowa zajęła się strategiami autoprezentacji uczniów pokolenia Z. Przeprowadzone przez nią badania ankietowe, analiza używanych przezwisk i nicków ujawniły różnice w nominacjach dziewcząt i chłopców oraz wpływ internetu i kultury masowej („Когнитивные стратегии самономинации современных школьников (гендерный аспект)”, z. 4, s. 151–167). L.A. Ficoktistowa przedstawiła homonimieć onimiczno-apelatywną w leksyce gwarowej na przykładzie imienia *Elena* i jego derywatów („Еще раз о паронимической аттракции к личному имени (на примере имени *Елена* в русских народных говорах”, z. 1, s. 53–70) oraz językowo-kulturowe konotacje imienia *Dymitr* oraz jego użycie we frazeologizmach („«Хитрый Митрий»: системно-языковые и культурные коннотации одного личного имени”, z. 4, s. 83–106).

Kilka tekstów dotyczy imiennictwa staroobrzędowców z różnych terenów Rosji i spoza jej obszaru. Artykuł J.W. Borowika poświęcony jest imionom nadawanym wśród staroobrzędowców z regionu Jekaterynburga na początku XX w. („Личные имена новорожденных в екатеринбургских старообрядческих общинах начала XX в.”, z. 3, s. 30–47). Kolejny tekst, autorstwa A.A. Plotnikowej, zawiera uwagi o imionach staroobrzędowców w Łatgalii na Łotwie („Заметки о региональной антропонимии староверов Латгалии”, z. 3, s. 48–60). A.W. Czernych przebadał określenia różnych

grup konfesyjnych staroobrzędowców z rejonu Permu z przełomu XX i XXI w. Określenia te przynależą do oficjalnej terminologii stosowanej w Rosji i za granicą, ale część z nich ma jedynie zasięg lokalny, typowy dla eksplorowanego regionu („Staroобрядческие соглашения в народной терминологии русского населения Пермского края”, z. 2, s. 85–110).

M.W. Achmietowa zajęła się określeniami mieszkańców rosyjskiego miasta Stara Russa w obwodzie nowogrodzkim w źródłach z XIX i XX w. oraz rewitalizacją najstarszego historycznie określenia *ruszanie* („О реактуализации одного древнего катойконима (случай Старой Руссы)”, z. 1, s. 173–199).

Nazwom świata mitycznego poświęcone są teksty: A.E. Petrosjana, który na bazie średnio-wiecznej literatury ormiańskiej dokonał rekonstrukcji imienia *Angel* związanego z bogiem świata podziemnego i wojny („К реконструкции имени и образа одного великого бога в древнейшей армянской традиции”, z. 1, s. 7–18), N.R. Ojnotkinowej dotyczący pochodzenia wybranych teonimów z szamańskiego panteonu Ałtajów („О происхождении некоторых теонимов шаманского пантеона алтайцев”, z. 1, s. 200–212) oraz L.N. Winogradowej, która wydobyla z ludowych tekstów z obszaru ukraińskich Karpat odantropomiczne określenia diabła („Антропонимический код в украинской демониимии”, z. 2, s. 69–84).

Interesujący tekst z pogranicza onomastyki i medycyny przedstawił A.A. Garanin i R.M. Garanina. Przeanalizowali oni ponad 5700 eponimicznych (zawierających antroponim) terminów medycznych z różnych działów medycyny klinicznej. Krytyce poddali wybrane terminy, m.in. zawierające nazwiska niemieckich lekarzy prowadzących działalność na rzecz III Rzeszy („О месте эпонимов в современной медицинской терминологии”, z. 3, s. 110–124).

Niewiele miejsca poświęcono chrematonimii. N.W. Szymkiewicz przedstawił modele nominacyjne wykorzystywane w kreacji nazw partii, związków i ugrupowań politycznych, ewolucję rosyjskich politonimów w okresie postsowieckim na tle innych ergonimów („Эволюция русской политонимии в новейшее время”, z. 2, s. 178–198). I.T. Wiepriewa opisała jeden z bardziej produktywnych modeli nominacyjnych tworzących nazwy lokali gastronomicznych, a mianowicie użycie konstrukcji syntaktycznych z żywych dialogów. Dialogowość staje się środkiem tworzenia nazw, zaś nominacja dialogiem z konsumentami („Современный эргонимикон: в поиске новых форм выражения”, z. 4, s. 168–179). Chrononimia jest często obecna na łamach rosyjskiego pisma. W bieżącym numerze W.S. Kuczko zajęła się nazwami świąt z obszaru dolnego biegu rzeki Onega (region archangielski). Przeprowadzone w 2018 r. badania terenowe przyniosły oprócz ogólnorosyjskich określeń świąt związanych z cyklem rocznym także nazwy specyficzne dla tego regionu dotąd nieodnotowane („Народная хрононимия Нижнего Поонежья”, z. 2, s. 111–128). O.W. Bielowa przybliżyła dziewiętnastowieczną tradycję pielgrzymowania do Smoleńska w dzień Wniebowstąpienia Pańskiego. Przeanalizowała lokalną nazwę tego święta *Uszeszje* oraz określenie *awdotki* odnoszące się do kobiet pielgrzymujących na te uroczystości („Ушестье и авдотки в контексте смоленского городского нарратива и традиционной обрядности”, z. 4, s. 108–122).

Onimów literackich dotyczą dwa teksty: L.N. Ikitian zaprezentowała rozważania dotyczące tytułowego antroponimu z pierwszej powieści Leonida Andriejewa „Saszka Żegulow” („Законная ошибка: об одной фамилии у Леонида Андреева”, z. 2, s. 199–212), a A.A. Fomin zajął się nazwami własnymi w twórczości Aleksandra Grina (rosyjskiego pisarza science fiction), zwłaszcza motywacją zagadkowego onimu *Arwentur* („Загадочный Арвентур: поэтоним как ключевое слово произведения”, z. 4, s. 180–201).

Na uwagę zasługuje również tekst I.A. Podjukowa, który przedstawił nazwy kreujące obraz życia pozagrobowego we frazeologizmach zebranych w Kraju Permskim. Autor ukazywał termin *wirtualna onomastyka* dla studiów nad nazewnictwem w tekstach folklorystycznych, religijnych, w przestrzeni internetowej i tekstach gatunku fantasy („Ономастическое оформление картины потустороннего мира в народной культурно-языковой традиции”, z. 3, s. 125–139). Wspomnieć również trzeba o przeglądowym artykule K. Hengsta, który omówił osiągnięcia badaczy niemieckich w zakresie onomastyki słowiańskiej („Исследования по славянской ономастике в Германии”, z. 2, s. 268–280).

Prezentowane artykuły reprezentują wysoki poziom merytoryczny, metodologiczny, warto więc śledzić bieżące problemy onomastyczne poruszane na łamach tego czasopisma. Wszystkie numery dostępne są w wersji elektronicznej na stronie <http://onomastics.ru>.